

Pedagogisch tact volgens Van Manen

Door
Ellen Emonds

In 'The tact of teaching' geeft de van oorsprong Nederlandse pedagoog Max van Manen zijn kijk op pedagogisch handelen. Hij staat in het bijzonder stil bij wat hij pedagogische tact noemt en wat het belang daarvan is.

Onderwijzen is opvoeden

Ouders en leerkrachten hebben in de eerste plaats een pedagogische verantwoordelijkheid. Daarmee is volgens Van Manen de essentie van een goede leerkracht (opvoeder) weergegeven. Onderzoek naar deze kern brengt hem op een gebied waar een instrumentele of rationele aanpak niet toegepast kan worden. De auteur geeft aan dat er wel 'technische aspecten' aan het onderwijzen te onderscheiden zijn, zoals instructietechnieken of klassenmanagement, maar dat deze niet tot de kern behoren. Het gaat zijns inziens uiteindelijk om het pedagogisch handelen als een normatieve en relationele activiteit. Dat houdt in dat er van een leerkracht steeds wordt gevraagd om op een juiste en passende manier te reageren in pedagogische situaties. Betrokkenheid op (het leren van) het kind is daarbij van groot belang. Daarom noemt Van Manen de volgende voorwaarden voor opvoeden: liefde en zorg, hoop en vertrouwen en verantwoordelijkheid.

Pedagogische tact

Van Manen werkt vervolgens het pedagogisch bekwame handelen als normatieve activiteit verder uit. Hij gebruikt daarbij het begrip 'tact'. Bij tact in pedagogische situaties gaat het erom hoe het kind de relatie met de volwassene en de aanwezigheid en het handelen van de ander ervaart. Tact is een onmiddellijk weten wat goed is om te doen. Tact is gericht op de ander en tact raakt de ander (letterlijk en/of figuurlijk). In pedagogische situaties is tact asymmetrisch. De volwassene draagt de verantwoordelijkheid om het kind te 'helpen groeien'. Tact is niet een soort gevoel, maar *'to exercise tact means to see a situation calling for sensitivity, to understand the meaning of what is seen, to sense the significance of this situation, to know how and what to do, and to actually do something right'*.

Tactvol persoon

Pedagogisch tact bevat een complexe reeks aan kwaliteiten, vaardigheden en competenties. Ten eerste heeft een tactvol persoon de mogelijkheid om gebaren, houding, uitdrukkingen en lichaamstaal van een ander te interpreteren, motieven te doorzien

en relaties te veroorzaken en te beïnvloeden.

Ten tweede kan een tactvol persoon de psychologische en sociale betekenissen van 'de binnenkant' van een ander koppelen aan de functies daarvan. Bijvoorbeeld het begrijpen van de diepere betekenis van verlegenheid, beleefdheid, frustratie, onbeschoft zijn, boosheid of blijdschap.

Ten derde heeft een tactvol persoon een gevoeligheid voor grenzen en standaarden en voelt aan hoe dichtbij hij of zij in een bepaalde situatie mag komen, of welke afstand bewaard dient te worden.

Ten slotte lijkt tact te liggen in een morele intuïtie. Een tactvol persoon voelt aan wat wanneer juist is. Tactvol zijn is doordacht zijn, gevoelig, ontvankelijk, discreet, voorzichtig, vriendelijk en behoedzaam.

Tegenovergesteld, iemand die tactloos is, is haastig, onbezonnen, indiscreet, onbesuisd en ongevoelig.

Tact in de praktijk

In de tweede helft van het boek gaat Van Manen verder in op wat 'pedagogische tact' in de praktijk inhoudt, wat het doet en hoe het iets doet. Een voorbeeld daarvan is dat 'tact' de persoonlijke groei en het leren van kinderen voorop stelt. Dit heeft consequenties voor de methode van onderwijzen. Kiezen we als het daarover gaat voor tijdsefficiëntie of voor de *'relevance to students' lives'*? En beseffen we hoe we door onze ogen, gebaren, voorbeelden, door spreken en zwijgen en door de sfeer (inclusief de inrichting van het lokaal) 'tactvol' bezig kunnen zijn? Veel modellen en theorieën zeggen niets over deze onderwerpen en Van Manen gaat daarom in op de vraag hoe een leerkracht zich toch kan voorbereiden op zijn/haar verantwoordelijke taak. Eén aspect daarvan is dat een leerkracht, om tactvol te kunnen onderwijzen (opvoeden), goed moet weten welke (pedagogische) doelen hij/zij met de kinderen wil bereiken. Toch blijft er volgens Van Manen altijd een zekere 'spanning' en 'onzekerheid' bestaan. Tactvol denken en handelen is en blijft situatie- en persoonsgebonden. Maar *'even though tact is unplannable (...), one can prepare the heart and mind'*.

Reflectie

Deze voorbereiding van de leerkracht op de praktijk hangt volgens de schrijver nauw samen met een proces van reflectie op het pedagogisch handelen. Tactvol handelen als essentie van goed onderwijs ontstaat niet vanzelfsprekend door bestudering van theorie of ervaringen in de praktijk. Door een systematische reflectie op de dagelijkse ervaringen kunnen we nadenken over de pedagogische tact in ons handelen. Volgens Van Manen is dit vooral van groot belang omdat het gaat om normatieve activiteiten: Heb ik goed gehandeld? Hoe hebben de kinderen iets ervaren? Een thema dat regelmatig te vinden zal zijn in deze praktijkervaringen is het wekken van de 'interesse' van kinderen. Die interesse is bij elk kind te vinden, stelt Van Manen: *'To be a child is to live with interest'*. Een tactvolle, reflectieve, leerkracht zou zich steeds moeten afvragen of zij hier op de juiste manier mee is omgegaan. Vervolgens kan in toekomstige pedagogische situaties met meer 'tact' worden gehandeld.

Literatuur:

Manen van, M., (1991) *The tact of teaching*; Ontario: The Althouse Press
Onderwijskunstbulletin jaargang 4 nummer 3, Marike de Kloe

Ellen Emonds
ellenemonds@hotmail.com
redactielid Egoscop